

Doc. dr Darko JOKIĆ*
načelnik Odjeljenja za nadzor i
zaštitu podataka u Ministarstvu unutrašnjih
poslova Republike Srpske

Pregledni članak
UDK: 343.982.323
Primljeno: 01. aprila. 2018. god.

PREPOZNAVANJE LICA NA OSNOVU GLASA – OBLICI, OGRANIČENJA I PRAVILA

U radu se s teoretskog i praktičnog aspekta razmatra krivično procesna radnja prepoznavanja lica na osnovu glasa koju vrši svjedok. Uz naglašavanje generalnih inherentnih nepouzdanosti svojstvenih prepoznavanju lica, autor ukazuje na dodatne nedostatke koji se javljaju u procesu prepoznavanja lica na osnovu glasa. Predmet ovog rada određen je naslovom i ne obuhvata stručne identifikacije koje vrše audio-forenzicari, nego je fokusiran na laičke identifikacije, odnosno identifikacije lica koje vrši svjedok prepoznavanjem glasa. Svjedok, kao izvor informacija nastalih opažanjem čulom sluha, daje svoj iskaz u zakonom propisanom postupku, u kojem se provjeravaju i ocjenjuju kako istinitost iskaza, tako i njegov kredibilitet. Samo obučeni i profesionalni učesnici krivičnog postupka iz pravosuđa i policije mogu postići da se primenom naučno i stručno utemeljenih procedura vjeruje rezultatima sprovedenog prepoznavanja na osnovu glasa. Međutim, dok je s jedne strane u praksi policijskih i pravosudnih organa izražena aktuelnost prepoznavanja na osnovu glasa, s druge strane postoji oskudna literatura autora iz zemalja Zapadnog Balkana u kojoj se naučno i stručno obrađuje ova tema i daju smjernice za njeno sprovođenje. Stoga je cilj rada da se teorijski opišu, klasifikuju i krivično procesno i kriminalistički problematizuju radnje prepoznavanja na osnovu glasa, te da se potom predlože pravila kojih bi trebalo da se pridržavaju organizatori

* E-mail: jokic.darko@yahoo.com

prepoznavanja, naročito u državama u kojima se primjenjuje mješoviti sistem krivičnog postupka, kakav je u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: prepoznavanje lica na osnovu glasa, krivično procesni i kriminalistički značaj prepoznavanja na osnovu glasa, pravila prepoznavanja na osnovu glasa

Uvod

Kao što svaka rukotvorina ima jedinstvena obilježja koje je čine unikatnom, tako i svaki glas nosi neki „pečat“ koji ga čini neponovljivim. Ipak, iz svakodnevnog iskustva poznato nam je da često bez gledanja lika možemo sa sigurnošću prepoznati glas nekih bliskih osoba ili poznatih pjevača, glumaca i sl. Upitani da li mogu da identifikuju govornika ukoliko jasno čuju njegov glas, većina ljudi, bez dužeg razmišljanja, potvrdno odgovara. Međutim, vođeni ovako pojednostavljenim stavovima, bez uzimanja u obzir znanja o humanoj fonaciji – nastanku ljudskog glasa, dolazimo do pogrešnih predodžbi, a posredno i do pogrešnih identifikacija. Opšte je poznato da čovjekov glas nije konstantan i da se njime može svjesno manipulirati, ali i da na njega utiču brojne varijable, među kojima je i stanje govornih organa, kao i mnogi vanjski faktori (umor, stres, stanje zdravlja i dr.). Ovo se naročito mora imati u vidu kada se zna da se govor stvara interakcijom brojnih organa – centralnih fonacijskih organa smještenih u mozgu i osnovnih perifernih organa fonacije, odnosno da je glas određen anatomijom i fiziologijom, a na njega utiču endokrini, autonomni, odnosno vegetativni i cjelokupni neurološki sistem.

Prepoznavanje nekog lica na osnovu glasa opisano je još u Bibliji,¹ a i neki historijski događaji obilježeni su identifikacijom govornika.² I u sudskoj praksi se mogu pronaći primjeri identifikacije lica na osnovu glasa, u kojima su aktivno učestvovali svjedoci koji su ranije imali opažanja glasova, a jedan od najpoznatijih

1 Osjećajući brzi dolazak smrti, obnevidjeli Isak pozvao je starijeg sina Isava i naredio mu da ulovi divljač i pripremi ukusan obrok, te mu obećao da će mu nakon toga dati blagoslov. Međutim, njegova supruga Rebeka je prevarom htjela da postigne da blagoslov primi njihov mlađi sin Jakov. Iskorištivši odsustvo Isava pripremila je jelo, a Jakovu, koji je, za razliku od Isava, bio bez dlaka, na ruke i oko vrata zamotala je kožu koze i obukla mu najljepše odijelo starijeg sina. Kada se Jakov predstavio ocu kao njegov prvorođeni sin Isav, otac ga je opipao i rekao: „Glas je Jakovljev, ali ruke su Isavove“ (*Prva knjiga Mojsijeva – Postanje*, Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, 1874: 27, 1-22)

2 Jedan od najstarijih dokumentovanih slučajeva pogrešnog prepoznavanja na osnovu glasa zabilježen je u Engleskoj. Čarls I (Charles I of England) svrgnut je 1649. godine i javno ga je u Londonu objesio maskirani dželat. Nakon obnavljanja monarhije grupa veleizdajnika je 1660. godine procesuirana za ubistvo kralja, a među njima je bio i kapetan Vilijam Hulet (William Hulet) osuđen da je maskiran izvršio egzekuciju svrgnutog kralja, a ključni dokaz u osuđujućoj presudi je zasnovan na prepoznavanju njegovog glasa. Naknadno je utvrđeno da je drugo lice izvršilo egzekuciju kralja i Hulet je oslobođen krivice (Solan, Tiersma, 2003: 393–394).

slučajeva u bližoj istoriji jeste identifikacija otmičara Lindbergovog djeteta.³ Iako se slučajevi prepoznavanja lica na osnovu glasa mogu pronaći u sudskim arhivima,⁴ kao i u brojnim eksperimentima i istraživanjima, dolazi se do zaključaka da su ove identifikacije aktuelne, ali nedovoljno obrađene u naučnoj i stručnoj literaturi. Zato predmet proučavanja ovog rada obuhvata vrste prepoznavanja na osnovu glasa koje obavlja svjedok u situacijama kada u nekoj inkriminišućoj situaciji ima opažanja nekog glasa čulom sluha, a potom mu se predočava glas osumnjičenog zajedno sa više sličnih glasova radi identifikacije. Sprovedenje ove kao i svih ostalih radnji dokazivanja uslovljeno je njenim normativnim određenjem u pozitivnim krivičnoprocesnim propisima, ali i postojanjem kriminalističkih pravila koja organizatorima prepoznavanja omogućavaju jednoobraznost u njenom pripremanju i izvođenju. Sistematično i stručno sprovedena radnja prepoznavanja glasa obezbijediće dokaznu snagu utvrđivanju identiteta, ali i svjedočenju uopšte, odnosno ispuniti uslove da se svjedok na sudu pojavi kao nosilac pouzdanih informacija. Cilj elaboracije ove teme jeste da subjekti koji pripremaju, sprovode i ocjenjuju rezultate prepoznavanja na osnovu glasa (policajci, tužioc, sudije i advokati) na što uspješniji način dođu do vjerodostojnog iskaza svjedoka, odnosno utvrđivanja identiteta nekog lica prepoznavanjem njegovog glasa.

1. Vrste prepoznavanja na osnovu glasa

U posljednje vrijeme primetno je sve veće interesovanje za pitanje identifikacije lica na osnovu glasa. Možemo konstatovati da, prema subjektu koji vrši prepoznavanje, generalno postoje dvije vrste identifikacija na osnovu glasa, i to:

– stručna identifikacija, koju obavljaju audio-forenzičari sprovodeći vještačenje iz forenzičke fonetike i akustike primjenom ekspertskih slušnih i spektrografijskih metoda (*voiceprint identification*),

– laička identifikacija, koju obavljaju svjedoci u sklopu procesne radnje saslušanja svjedoka (*earwitness identificaton, voice line up ili voice identificati-on parade*).

3 Kada je nakon otmice njegovog dvogodišnjeg sina Čarls Lindberg (Charles Lindbergh) odlučio da plati otmičarima traženu sumu, otišao je s pregovaračem na groblje i u mraku mu se obratio otmičar izgovorivši sljedeće riječi: „Here, doctor. Over here. Over here.“ U sudskom procesu Čarls Lindberg se izjasnio da je prepoznao glas optuženog Bruna Hauptmana (Bruno Hauptmanna) kao glas lica koji je čuo na groblju godinu i po ranije. Sud je u konkretnom slučaju prihvatio prepoznavanje na osnovu glasa kao jedan od dokaza na osnovu kojih je donesena osuđujuća presuda i Hauptman je osuđen na smrt (*ibid.*).

4 Istraživanjem britanskih sudskih predmeta pronađeno je 188 slučajeva u kojima je kao dokaz korišćena identifikacija lica na osnovu glasa koju su izvršili svjedoci (Clifford, 1983).

S obzirom na to da tehničke mogućnosti savremenih telefonskih aparata, diktafona i dr. pružaju mogućnosti snimanja razgovora, ukoliko dođe do takvog dokumentovanja nečijeg glasa, onda imamo mogućnost da izvršimo vještačenje autentičnosti snimka i identifikaciju govornika (*voiceprint identification*) instrumentalnim metodama. Međutim, ukoliko glas nepoznatog lica nije snimljen nekim uređajem za snimanje, onda se pristupa „klasičnom“ prepoznavanju glasa, tj. obavlja ga svjedok .

Tema ovog rada je procesna radnja prepoznavanja lica na osnovu glasa koju obavlja svjedok u zakonom predviđenom postupku, pa ćemo u nastavku posvetiti pažnju ovom vidu identifikacije.

U teoriji i praksi auditivno prepoznavanje poznato je kao poseban oblik prepoznavanja, koji možemo definisati kao postupak u kome se svjedoku prikazuje više lica sa sličnim fonetskim kapacitetima i regionalnim i sociolingvističkim karakteristikama kako bi među njima (eventualno) prepoznao glas koji je ranije čuo u inkriminišućoj situaciji (Bajin, 2010: 298). Auditivno prepoznavanje ili prepoznavanje lica na osnovu glasa može se organizovati u slučaju kada svjedok nije vidio izvršioca krivičnog djela, odnosno nije vidio njegovo lice (maskiran ili okrenut leđima), nego mu je samo čuo glas, kao i u slučaju kada je obavljeno kombinovano opažanje lika i glasa. Ova vrsta prepoznavanja nepozdanija je od vizuelnog prepoznavanja lica i pojedini autori karakterišu je kao „izuzetno tešku“ (Stevenage, Howland, Tipplet, 2011: 112), „sklonu greškama“ (Yarmey, 2007: 101–102), sa „vrlo siromašnim“ rezultatima (Ohman, Eriksson, Granhag, 2013: 57–59), „izuzetno nepreciznu“ (Saslove, Yarmey, 1980: 111–114) ili „će vjerovatno proizvesti lažne identifikacije“ (A. D. Yarmey, A. L. Yarmey, M. Yarmey, 1994: 453–463).

Zakoni o krivičnim postupcima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini radnju prepoznavanja regulišu na identičan način, propisujući je u okviru saslušanja svjedoka, koja glasi: „Ako je potrebno da se utvrdi poznaje li svjedok lice ili predmet, tražiće se od njega prvo da ga opiše ili da navede znakove po kojima se razlikuju, pa će mu se tek poslije pokazati radi prepoznavanja, i to zajedno s drugim njemu nepoznatim licima, odnosno ako je moguće – zajedno s predmetima iste vrste.“⁵ Istorijski gledano, na prostorima Zapadnog Balkana ove odredbe nisu značajno modifikovane još od Zakonika o postupku sudskom u krivičnim delima Knjaževine Srbije iz 1865. godine, gdje je ova radnja regulisana na sljedeći

5 Član 85. stav 3. ZKP Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 i 72/13, član 150. stav 3. ZKP Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12 i 91/17, član 99. stav 3. ZKP Federacije BiH, „Službene novine FBiH“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14, i član 85. stav 3. ZKP Brčko Distrikta BiH, „Službeni glasnik BD BiH“, br. 33/13 i 27/14 – prečišćeni tekst.

način: „Kada bude potrebno svedoku lica ili stvar pokazati radi poznanja, svedok će se najpre pitati da opiše naročite znake razlikovanja, pa će mu se tek posle stvar ili lice pokazati“ (Niketić, 1924: 363). Na identičan način ova radnja je regulisana u Kaznenom postupniku za Bosnu i Hercegovinu,⁶ u § 173. Zakonika o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu Jugoslaviju (Živanović, 1930), kao i u svim krivičnoprocesnim zakonima socijalističke Jugoslavije. Dakle, zakonodavac ne propisuje na osnovu kojih elemenata će se sprovesti prepoznavanje, odnosno da li će se identifikacija izvršiti na osnovu lika – izgleda, glasa, hoda, mirisa...

Međutim, Zakonik o krivičnom postupku Srbije⁷ u članu 90. eksplicitno predviđa i prepoznavanje lica na osnovu glasa, dok krivičnoprocesni zakon Slovenije⁸ u članu 242. predviđa prepoznavanje na osnovu drugih osjetilnih opažanja, navodeći exempli causa čula sluha, opipa, mirisa i dr. Zakon o kaznenom postupku Hrvatske⁹ u članu 301. propisuje da se prepoznavanje može izvršiti na osnovu načina kretanja ili drugog obilježja. Nesporno je da u grupu „drugih obilježja“, pored ostalog, spada i ljudski glas. U ostalim državama nastalim na području bivše SFRJ, iako nije propisan u krivičnoprocesnim zakonima, ovakav vid prepoznavanja – na osnovu glasa, načelno je u praksi dozvoljen, ali bi ga, prema našem mišljenju, trebalo zakonski normirati.¹⁰

U Engleskoj je radnja prepoznavanja regulisana Pravilnikom o praktičnom postupanju policijskih službenika prilikom sprovođenja identifikacije lica (Code of practice for identification of person by police officers, Police Criminal Evidence Act 1984 – PACE), u kojem je u Poglavlju D, podtačka 1.2, navedeno da, iako se ove procedure načelno odnose na prepoznavanje lika, to ne isključuje njihovu upotrebu i prilikom sprovođenja identifikacije na osnovu glasa (voice identification parade).

2. Kriminalistička pravila

U principu razlikujemo dvije vrste predočavanja radi prepoznavanja na osnovu glasa: direktno (neposredno) i indirektno (posredno). Ova podjela je zasnovana na okolnostima pod kojima se neki glas predočava. Ukoliko se svjedoku reprodukuje glas nekog lica snimljen pomoću nekog uređaja za audio-snimanje,

6 § 177. Kaznenog postupnika za Bosnu i Hercegovinu, obznanjen naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 26. maja 1891, broj 38.729/III.

7 „Službeni glasnik RS“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14.

8 Zakon o kazenskom postupku Slovenije, „Uradni list“, broj 32/12.

9 „Narodne novine“, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17.

10 Kao dokaz dozvoljenosti prepoznavanja lica na osnovu glasa vidjeti presudu Vrhovnog suda Republike Srpske broj: 118-0-Kž-06-000 257/07.

onda je riječ o posrednom (indirektnom) predočavanju, za razliku od neposrednog predočavanja kada se svjedoku prezentuje izvorni glas govornika, bez posrednika. Odabir jedne ili druge vrste predočavanja vrši se u zavisnosti od okolnosti pod kojima je obavljeno auditivno opažanje. U posljednje vrijeme, s razvojem tehnologije, sve se više pojavljuju slučajevi opažanja nečijeg glasa putem telefona, radio-stanice ili računara (Skype i sl.), te bi u takvim situacijama trebalo da se izvrši i posredno predočavanje. Međutim, sama okolnost načina auditivnog opažanja nije apsolutno odlučujuća za način predočavanja, jer će se i prilikom neposrednog opažanja nekada pribjeći posrednom predočavanju, i obrnuto, što je faktičko pitanje i zavisi od drugih okolnosti, kao što je npr. nedostupnost osumnjičenog.

Načelno se tokom obavljanja razgovora sa svjedokom, u fazi pribavljanja opisa glasa, *mutatis mutandis* primjenjuju kriminalističkotaktička pravila pribavljanja opisa izgleda nekog lica, odnosno njegovog lika (više o tome: Jokić, 2016: 147–159). Međutim, opšte je poznato da postoje velike individualne razlike u sposobnosti pamćenja i reprodukcija doživljenog sadržaja i „prirodno je“ da većina ljudi lakše pamti i opisuje izgled nekog lica, nego njegov glas. Ipak, znajući da pojedinci imaju fantastičnu sposobnost pamćenja glasova, koja im omogućava da detaljno opisuju boju glasa, dijalekt, govorne mane i sl., moramo biti svjesni da navedena obavještenja treba prikupljati s posebnom pažnjom, ali pod uslovom da prethodno, osim znanja iz psihologije i kriminalističke taktike, usvojimo elementarna znanja i iz oblasti fonetike. Zato je poželjno da u slučaju da nemamo potrebna znanja iz oblasti lingvistike, odnosno fonetike, koristimo usluge stručnjaka koji se bave proučavanjem artikulacijskih i akustičkih obilježja glasova i govora, što će nam omogućiti da što kvalitetnije u svjedokovom iskazu opišemo nečiji glas.¹¹ Usluge lingviste-fonetičara treba koristiti, ukoliko je moguće, već od prvog trenutka, dakle odmah po saznanju da je svjedok imao opažanje glasa, a naročito u situacijama kada nedostaje opažanje lika ili je ono u kvalitativnom i kvantitativnom smislu bilo oskudno. Očekivano je da će lingvista na stručan način moći da procijeni i objasni svjedokovu percepciju o fonetskom kapacitetu i o idiolektu (specifičnim karakteristikama) osumnjičenog (više o tome: Bajin, 2010: 297–305). Lingvista bi posebno mogao da pomogne istražnim organima da od svjedoka pribave kvalitetan iskaz o visini osnovnog tona u percipiranom glasu, kvalitetu glasa, obrazovnom nivou, regionalnim karakteristikama,

11 Razlikovati boju glasa je složena fizička operacija koja zahtijeva percipiranje triju elemenata: visine, jačine i boje, te njihovo upoređivanje sa već percipiranim istovjetnim elementima i potvrdu te istovjetnosti. (Locard, prema: Altavilla, 1955: 321). Međutim, glas subjektivno najčešće procjenjujemo kao visok, nizak, hrapav, promukao, piskutav i sl.

a posebno o suprasegmentnim¹² i prozodijskim obilježjima.¹³ Usluge lingviste došle bi do izražaja i prilikom odabira lica koja imaju slične glasovne karakteristike sa osumnjičenim, što podrazumijeva da on aktivno učestvuje i u fazi auditivnog predočavanja radi prepoznavanja.

Poznato je da iako u opažanju sudjeluju sva osjetilna područja, njihov doprinos nije jednak i može se reći da najveći značaj ima vid, jer se smatra da više od 80% informacija na kojima se zasniva naše opažanje dolazi iz vidnog, zatim iz slušnog, pa tek onda iz ostalih područja. Međutim, nisu rijetke situacije u kojima je svjedok, zbog različitih uticaja, znatno kvalitetnije opazio glas od lika. Ukoliko je svjedok usljed određenih fizikalnih faktora (maskirani napadač, povež preko očiju svjedoka, mrak, magla, jaka svjetlost...) ili fizioloških faktora (trenutno sljepilo, neposjedovanje naočara...) imao vrlo ograničeno opažanje lika ili ga uopšte nije imao, ali je opazio glas, njegova psihička usmjerenost i pažnja u trenutku opažanja sigurno će uticati na to da čula sluha reaguju i na male intenzitete draži. To su sve razlozi koji opravdavaju potrebu da se sa svjedokom koji je imao opažanje zvuka postupa s dodatnom pažnjom već od prvog kontakta, a posebno prilikom priprema za predočavanje radi prepoznavanja. Prilikom izvođenja prepoznavanja na osnovu glasa takođe važi pravilo izbornosti, kao i kod predočavanja radi prepoznavanja lica na osnovu lika, odnosno svjedoku se ne smije predočiti samo jedan glas. Budući da o ovom broju odlučuju psihološke zakonomjernosti, te da postoje različita mišljenja o broju predočenih lica, prevladava stav da ovaj broj ne bi trebalo da bude manji od pet,¹⁴ niti veći od osam,¹⁵ mada ima i drugih stavova, kao u Engleskoj, gdje uzimaju najmanje osam lica.¹⁶

Glasovi ostalih učesnika identifikacije moraju biti slični glasu osumnjičenog, ali ova sličnost ne smije biti ekstremna, odnosno ne smiju biti „klonovi“, tako

12 Iako su fonetičari i lingvisti još ranije bili svjesni važnosti suprasegmentnih pojava u govoru, naziv suprasegmentna obilježja skovali su američki strukturalisti 1940-tih godina, a on se odnosi na nekoliko različitih pojava u govoru kao što su intonacija, visinski naglasak, (eng. *pitch accent*), slogovni naglasak, pojava spajanja (eng. *junction*) i sl. (Trask, 2005: 345).

13 Prozodijska obilježja govora su varijacije visine, glasnoće, ritma i tempa (brzine izgovaranja) tokom govora. (Hedevar, 2009: 25).

14 U liniji predočavanja, osim osumnjičenog, moraju da se nađu još najmanje četiri nesporna lica „*four fillers (nonsuspects)*“. Vidjeti: *Eyewitness Evidence: A Guide for Law Enforcement*, Section V-Live Lineup 4. U. S. Department of Justice, 1999.; *Attorney General Guidelines for Preparing and Conducting Photo and Live Lineup Identification Procedures*, Department of Law and Public Safety, State of New Jersey, Section I – F/4.

15 U Zakoniku o krivičnom postupku Srbije iz 2006. godine („Službeni glasnik RS“, br. 46/06, 49/07 i 122/08), u članu 111. stav 1, decidirano se predviđa da određeno lice treba predočiti svjedoku „zajedno sa drugim njemu nepoznatim licima, kojih, po pravilu, treba da bude između pet i osam...“

16 Annex B – Identification parades, b-9., Code of practice for the identification of person by police officers, Police Criminal Evidence Act 1984–PACE.

da prepoznavanje postane apsurdno i zbuni svjedoka. Za lica čiji će glasovi biti prezentovani svjedoku zajedno sa glasom osumnjičenog, moraju se izabrati osobe koje imaju čvrst alibi (*iron-cast alibis*), odnosno koje se bez ikakvih dilema ne mogu dovesti u vezu sa izvršenjem predmetnog krivičnog djela (Broeders, Van Amelsvoort, 2001: 239).

Ukoliko je svjedok u kritično vrijeme imao opažanja lica i glasa, predočavanje različitih elemenata identifikacije treba obaviti u različito vrijeme, tj. odvojeno. Neki teoretičari smatraju da se predočavanje lica i glasa mogu obaviti istovremeno, a takvu mogućnost predviđa i engleski Pravilnik o praktičnom postupanju policijskih službenika prilikom sprovođenja identifikacije lica.¹⁷ Međutim, prema našem mišljenju, jednovremeno prepoznavanje lica i glasa nije pravilno, jer je u praksi teško obezbijediti uslov da sva predočena lica (osumnjičeni i nesporna lica) istovremeno imaju sličan fizički izgled i sličan glas. Osim toga, izvođenjem jednovremenog prepoznavanja lika i glasa svjedokova pažnja dijeli se na razgledanje lika i stasa lica, s jedne strane, i na slušanje njihovog govora, s druge strane, što može dodatno da ga zbuni. Zato smatramo da svjedoku ne treba dozvoliti bilo kakvu mogućnost da vidi lice kad prepoznaje glas. Na taj način se stepen njegove pažnje za svaku od ove dvije vrste prepoznavanja povećava, što vjerovatno dovodi i do većeg procenta tačnosti prepoznavanja.¹⁸

Ako je svjedok imao neposredno opažanje glasa, onda na isti način treba vršiti i prepoznavanje (direktno, uživo), a ukoliko je ono bilo posredno, tj. korišćenjem nekih uređaja (npr. telefona), onda se preporučuje da se napravi snimak glasova kako osumnjičenog, tako i ostalih lica, te se svjedok nakon preslušavanja snimka izjašnjava o rezultatu prepoznavanja.¹⁹ Međutim, u svakom slučaju poželjno je snimiti glas osumnjičenog zajedno s glasovima nespornih lica i navedeni audio-materijal čuvati radi prezentacije nadležnom sudu i/ili radi naknadnog prepoznavanja s drugim svjedocima.

17 Annex B – Identification parades, c–12., Code of practice for the identification of person by police officers, Police Criminal Evidence Act 1984 – PACE.

18 Ovakvo mišljenje ima utemeljenje i u odlukama pojedinih američkih sudova. Vidjeti: State v. Atkins, Nos. 03C01-9302-CR-00058, 03C01-9302-CR00059, 1994 WL 81524 (Tenn. Crim. App. Mar. 3, 1994), (Solán, Tiersma, 2003: 382).

19 U nedostatku jasnih zakonskih procedura pravosudna i policijska praksa u Holandiji definisala je određena pravila i uputstvo za prepoznavanje na osnovu glasa (earwitness identification ili voice line-up), koja su publikovana 1994. godine. Navedena pravila predviđaju da se prepoznavanje na osnovu glasa može organizovati ukoliko je svjedok imao audio-kontakt, odnosno ako je slušao glas osumnjičenog najmanje 30 sekundi, te da se prepoznavanje na osnovu glasa organizuje najkasnije tri mjeseca od spornog događaja. Navedena pravila propisuju da se glas osumnjičenog predočava zajedno s glasovima još najmanje pet lica koja moraju da budu istog pola, sličnog akcenta i dijalekta, približne starosne dobi i, po mogućnosti, sličnog obrazovnog nivoa i socijalno-ekonomskog porijekla. (DeJong-Lendle, Nolan, McDougall, Hudson, 2015).

Ukoliko se prepoznavanje sprovodi na osnovu glasa, uz aktivno učestvovanje osumnjičenog, neophodno je prije samog prepoznavanja poučiti osumnjičenog, odnosno optuženog da u skladu sa članom 6. stav 3. Zakona o krivičnom postupku BiH, kao i članom 6. stav 1. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ima pravo na šutnju, što podrazumijeva i pravo da ne učestvuje u navedenom prepoznavanju. U slučaju da se prepoznavanje na osnovu glasa izvrši bez prethodnog upozorenja o pravu na šutnju, onda je riječ o nezakonitom dokazu, a ujedno i bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka.²⁰ Prilikom prepoznavanja na osnovu glasa svakom od lica u vrsti postavljaju se određena pitanja i insistira se na odgovorima, tj. razgovoru – slobodnom govoru, a onda na tome da svako od njih izgovori određeni tekst, u trajanju od tridesetak sekundi. Organizator prepoznavanja mora da se uzdrži od bilo kakvih sugestija koje se odnose na način odgovaranja, kao što su gramatičke ispravke, akcenat i sl., ali je dozvoljeno da insistira na glasnijem ili tišem izgovaranju, u zavisnosti od zapažanja govora. Pri tome je, kao što smo već naveli, poželjno da se prilikom organizovanja predočavanja i odabira lica, odnosno glasova za „paradu identifikacije“, ostvari stručna pomoć lingviste-fonetičara.

3. Zaključak

Prepoznavanje lica na osnovu glasa je specifična metoda identifikovanja lica s određenim zakonomjernostima, koje organizator prepoznavanja mora imati u vidu kako prilikom uzimanja opisa, tako i u fazi predočavanja radi prepoznavanja. Ova složena krivičnoprocesna radnja, kao posebna vrsta iskaza svjedoka, osim utvrđivanja istovjetnosti glasa prisutnog lica s glasom ranije opaženim čulom sluha, nesporno predstavlja složen psihički proces. Imajući u vidu da se od svih dokaznih sredstava u sudskim postupcima najčešće primjenjuje iskaz svjedoka, te da se na nepouzdanost ovog dokaza dodatno nagomilavaju greške prilikom pripreme i sprovođenja prepoznavanja glasa nekog lica, osnovano možemo pretpostaviti kakve sve posljedice može imati proizvoljno preduzimanje ove dokazne radnje. Stoga je potrebno da predstavnici policije i pravosuđa, koji organizuju vršenje prepoznavanja i vrednuju rezultate nakon njegovog sprovođenja, preduzmu dodatne aktivnosti u pogledu sagledavanja svih aspekata ove vrste prepoznavanja, prije svega psihološkog, onda kriminalističkog i krivičnoprocesnog. Pri tome, posebnu pažnju moraju obratiti na, s jedne strane proizvođenje mogućih grešaka prilikom pripremanja i sprovođenja ove procesne radnje, a sa druge strane na mogućnost njenog presudnog uticaja na zakonito i pravilno donošenje

20 Vidjeti rješenje Vrhovnog suda FBiH broj: 01 0 K 004696 11, Kž 2 od 3. 8. 2011. godine.

odluke. Jer praksa brojnih krivičnih sudova, različitih pravnih sistema, je otklonila dileme u pogledu dokazne vrijednosti prepoznavanja lica na osnovu glasa, ocjenjujući rezultate dobijene prepoznavanjem pojedinačno i u njihovoj međusobnoj vezi sa svim ostalim zakonitim dokazima, uz poštovanje principa slobodne ocjene dokaza.

4. Literatura

- Attorney General Guidelines for Preparing and Conducting Photo and Live Lineup Identification Procedures, Department of Law and Public Safety, State of New Jersey, 2001.
- Bajin, M. (2010). „Uloga lingviste u kreiranju auditivnog predočavanja“, u: *Pravo i forenzika u kriminalistici*, Kriminalističko-policajska akademija, Beograd.
- Broeders, A. P. A., Van Amelsvoort, A. G. (2001). „A practical approach to forensic earwitness identification: Constructing a voice line-up“, *Problem of Forensic Sciences*, vol. XLVII.
- Clifford, B. R. (1983). Memory for voices: The feasibility and quality of earwitness evidence, u: S. A. Lloyd/Bostock & B. R. Clifford (Eds.), *Evaluating witness evidence (str. 189–218)*. New York: Wiley.
- Code of practice for identification of person by police officers, Police Criminal Evidence Act 1984 – PACE.
- DeJong-Lendle, G., Nolan, F., McDougall, K., Hudson, T. (2015). *Voice lineup: A practical guide*, (submitted) Conference Proceeding ICPHS, Glasgow. <https://www.internationalphoneticassociation.org/icphs-proceedings/ICPhS2015/Papers/ICPHS0598.pdf>, stranici pristupljeno 15. 6. 2015.
- Eyewitness Evidence: A Guide for Law Enforcement, U. S. Department of Justice, 1999.
- Heđever, M. (2009). *Uvod u forenzičku fonetiku i akustiku*, <http://www.taracentar.hr/wp-content/uploads/2015/06/UVOD-U-FORENZICNU-AKUSTIKU-I-FONETIKU.pdf>, stranici pristupljeno 23. 9. 2017.
- Jokić, D. (2016). *Prepoznavanje lica i predmeta*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka.
- Kazneni zakonik za Bosnu i Hercegovinu, obznanjen naredbom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 26. 5. 1891. godine.
- Locard, E., „Traite de criminologie“, prema: Altavilla, E. (1955). *Sudska psihologija IV* (interni prevod), Torino.
- Niketić, G. (1924). *Kazneni zakonik i krivični sudski postupak*, Beograd.
- Ohman, L., Eriksson, A., Granhag, P. A. (2013). „Angry Voices from the Past and Present: Effects on Adults’ and Children’s Earwitness Testimony“, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*.

- Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske broj: 118-0-Kž-06-000 257/07.
- Rješenje Vrhovnog suda Federacije BiH broj: 01 0 K 004696 11 Kž 2 od 3. 8. 2011. godine.
- Saslove H., Yarmey, A. D. (1980). „Long-term Auditory Memory: Speaker Identification“, *Journal of Applied Psychology*.
- Solan, L., Tiersma, P. (2003). *Hearing Voices: Speaker Identification in Court*, BrooklynWorks, New York.
- Stevenage, S., Howland, A., Tipplet, A. (2011). „Interference in Eyewitness and Earwitness Recognition“, *Applied Cognitive Psychology*.
- Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta (1874), prevod Daničić, G. J., Karadžić, V. S. Budimpešta, dostupno na: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=nnc1.cr60100575;view=1up;seq=5>, stranici pristupljeno 17. 11. 2017.
- Trask, R. L. (2005). „Temeljni lingvistički pojmovi“, http://www.academia.edu/819390/Temeljni_lingvisti%C4%8Dki_pojmovi, stranici pristupljeno 11. 10. 2017.
- Yarmey, A. D. (2007). „The Psychology of Speaker Identification and Earwitness Memory“, *The Handbook of Eyewitness Psychology, Volume 2, Memory for People*, Erlbaum, New Jersey.
- Yarmey, A. D., Yarmey, A. L., Yarmey, M. (1994). „Face and Voice Identifications in Showups and Lineups“, *Applied Cognitive Psychology*, pp. 453–463.
- *Zakon o kaznenom postupku Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11 – prečišćeni tekst, 91/12 – odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17.
- *Zakon o kaznenskem postopku Slovenije*, „Uradni list“, broj 32/12.
- *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik BiH“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 i 72/13.
- *Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH*, „Službeni glasnik BD BiH“, br. 33/13 i 27/14 – prečišćeni tekst.
- *Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH*, „Službene novine FBiH“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14).
- *Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske*, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12 i 91/17.
- *Zakon o krivičnom postupku Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14.
- *Zakonik o krivičnom postupku Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 46/06, 49/07 i 122/08.
- Živanović, T. (1930). *Krivični zakonik i zakonik o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu Jugoslaviju*, Beograd.

Darko JOKIĆ, PhD
The Republic of Srpska
Ministry of the Interior

EARWITNESS IDENTIFICATION – TYPES, RESTRICTIONS AND RULES

In this paper, from theoretical and practical aspect, it is considered criminal proceeding action of earwitness identification. Beside the highlighting of the general inherent unreliability of the eyewitness identification process, the author shows additional deficiency in the earwitness identification process. Subject of this paper is determined by the headline and does not contain professional identifications done by audio-forensics, but focused on laic identification, respectively identification of persons done by witness's earwitnessing. Witness, as a source of information created by perception through sense of hearing, gives its statement in procedure prescribed by law, in which truthfulness as well as the credibility of the witness is being subject to valuation. Only trained, professional participants of the criminal proceeding from the judiciary and police, by implementation of professional and scientifically based procedures, may lead to the point where results of the earwitnessing are being trusted. While, in police and jurisdictional practice there is actuality of earwitness identification, on the other hand there is scarce literature of the West Balkan authors, in which on scientific and professional way this topic is dealt with and guidelines for implementation are given. This is why the purpose of this paper is to do theoretical description, classification and criminal proceeding and criminalistics problematization of the earwitness identification, and to provide the rules for the organizers of the identification, especially in states with mixed system of criminal proceeding, such as Bosnia and Herzegovina.

Key words: *earwitness identification, criminal-proceeding and criminalist character of the earwitness identification, rules for earwitness identification.*